

369. Helgåby, Skepptuna sn.

Litteratur: B 34, L 528. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 124.

Avbildningar: Teckning, signerad »P. H.», d. v. s. P. Helgonius (i Monumenta 3), och osignerat träsnitt (i Monumenta 3 och B 34).

Det övre av de båda fragmenten på träsnittet i *Bautil* (B 34), se U 368. Höjd ung. 1 m., största bredd ung. 0,70 m.

Inskrift (enligt B 34):

... - niuifara · umn ... ir ... lm ... hmi ...

5 10 15

13—14 *ir* kan givetvis också läsas *mi*, 17—19 *hmi* också *iah*.

De bevarade inskriftsfragmenten ge ingen mening.

370. Herresta, Skepptuna sn.

Pl. 37.

Litteratur: B 25, L 519, D 2: 156. J. Bureus, F a 6 s. 204 (Rhezeliuss), F a 5 n:r 318, F a 10:2 n:r 119 (efter Rhezelius); Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F l 5:1 n:r 41, Monumenta 3, bl. 98; P. Dijkman, Historiske Anmärkningar (1723), s. 44; O. Celsius, SR 2, s. 74, 230, 589; E. Brate, Anteckningar (ATA); O. von Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 63.

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (F l 2 n:r 24); Bureus, kopia av Rhezelius' teckning (F a 10:2 n:r 119); Peringskiöld, teckning (F l 5:1), träsnitt (i Monumenta 3 och B 25); Dybeck a. a.; Brate foto 1909 (ATA).

Stenen står vid östra sidan av gårdsplatsen i Herresta östra mellangård, ung. 12 m. S om boningshuset. Den restes här år 1940.

Ristningen var känd redan av Bureus, genom en teckning av Rhezelius. Den fanns då »På Öst^r. gården i Härstadh» (F a 6), »På Härestad gård i Skefftuna S.» (F a 10:2). I *Ransakningarna* uppges, att »På Herrestadh hoos Per Thommessons mangårdh står en oprest Runasten något påriktat med Runaskriff». Peringskiöld: »I Skäfftuna Sochen på Härstad Östergård» (F l 5:1). I *Monumenta* har Peringskiöld gjort följande anteckning till träsnittet: »hvilken iag med största flijt och achtsamheet efter alla streken hafver sielf afritat, Secret. Had. til vittne närvarandes.»

På Peringskiölds teckning antydes, att stenen var sprucken i tre delar. Den fanns emellertid fullständigt i behåll ännu vid Dybecks besök på 1860-talet. »Stenen, sprängd i två delar», säger Dybeck, »ligger nedanför boningshusen i Herrstads mellangård. Inskriftens tydning lär vara förbehållen en mer eller mindre aflägsen framtid. Ristningen är omsorgsfullt utförd i den vackra granitstenen, som nog snart lærer ytterligare sprängas för att användas. Man berättar att runstenen fordom stått invid en bautasten, hvilken är på en grafkulle i byns östra gärde.» Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Lindholm». År 1909 låg stenen »i det östra hörnet av gårdsplanen i Härstads östra mellangård, de båda styckena något skilda åt och övervuxna av en krusbärsbuske. Stenen blev upptagen, styckena hoplagda och stödda av stenar bakom och under» (Brate). Ett tredje stycke, som suttit upptill på v. sidan med en del av korset, var emellertid förkommet och har icke kunnat återfinnas. År 1940 lagades stenen med stenkitt och restes på den plats där den låg, med ristningsytan vänd åt V.

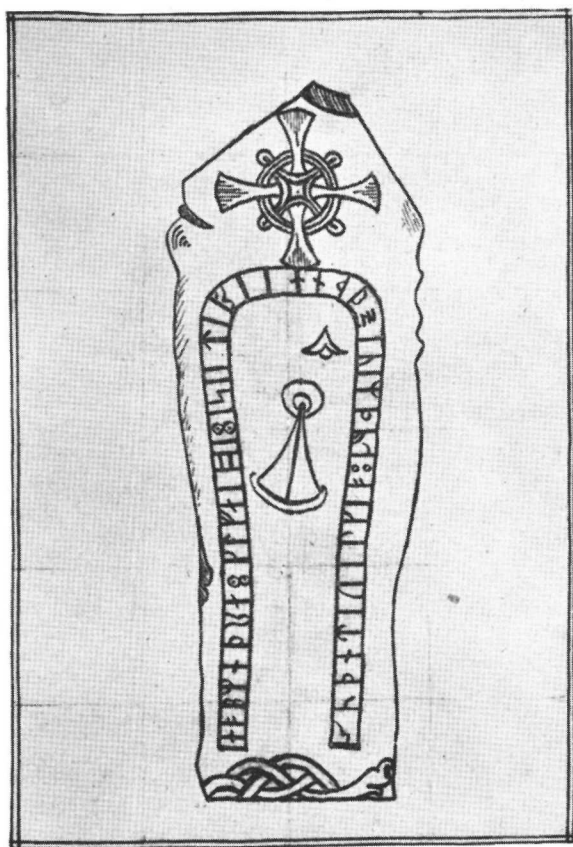

Fig. 82. U 370. Herresta, Skepptuna sn.
Efter teckning av Rhezelius.

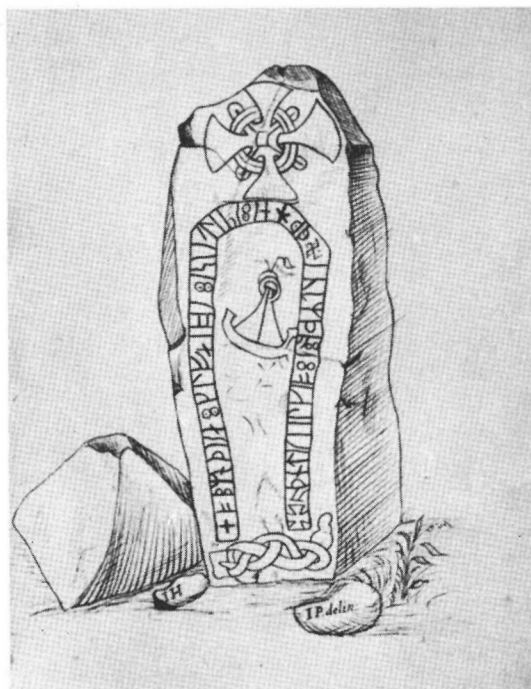

Fig. 83. U 370. Herresta, Skepptuna sn.
Efter teckning av Peringskiöld.

Granit, av ljusgrå färg, Höjd 2,15 m., bredd nedtill 0,50 m., upptill 0,80 m. Ristningen är delvis grunt huggen och otydlig; detta gäller särskilt om de ornamentala delarna, skeppet i mitten, korset upptill och bandflätningen längst ned. Inskriften är tydligare, ehuru även den ojämnt huggen. Ett hästskoformigt inskriftsband är lagt utedefter stenens ytterkanter. De båda ändarna nedtill ha ingen ornamental utsmyckning. Inskriften består av runor, runliknande tecken och andra figurer. Den återges här efter teckning av H. Faith-Ell:

† F B R P I S T 8 P I E K I H I 8 I V I I A I E I + K D B E I N I Y P I E 8 I A I I I V T D Y E

Längst ned i den v. bandändan står ett hakkors. Det motsvaras i den h. bandändan av ett S:t Georgskors. »Inskriften» består f. ö. av teckenföljder, åtskilda genom sirade kolon eller hakkors. Den första gruppen består av 7 (eller 8) tecken, den andra av 7, den tredje av 7, den fjärde av 5, åtföljda av ett punkterat hakkors, den femte av 6, den sjätte av 11. Mellan de båda sista grupperna finnas enligt äldre avbildningar två skiljetecken; numera är det ena förstört. Hur tecknen äro avsedda att ses och läsas, är delvis vanskligt att avgöra. Första gruppen kan antingen uppfattas som stående på inre slinglinjen, i ordning från v. till h., eller som vändrunor stående på yttre slinglinjen, i ordning från h. till v. Andra, tredje och fjärde grupperna skola läsas från v. till h., stående på inre slinglinjen. De båda sista grupperna, på h. sidan, stå på yttre slinglinjen, den femte gruppens tecken i bakvänd ordning, från h. till v., den sjätte gruppens tecken i vanlig ordning från v. till h.

Att man icke har att göra med en inskrift i vanlig mening, som har språklig innebörd, framgår tydligt redan av de dekorativa tecknen 𐌚 𐌚 𐌚 𐌚. Sannolikt förekomma också punkterade **b**- och **p**-runor. Även de övriga tecknens former och ställning ge vid handen, att hela inskriften uteslutande har ett dekorativt syfte.

Det finns knappast några säkra stöd för att bestämma ristningens ålder. Den är utförd av en man, som känt till runor och runstenar, men sannolikt själv icke har kunnat läsa runskrift. För honom ha runorna varit mystiska tecken, och han har roat sig med att hugga en vacker sten till prydnad för gården. Det är att märka, att det icke finns ett spår av djurornamentik, vilket man givetvis haft att vänta på en ornerad sten från 1000-talet. Även korset har en ovanlig form. S:t Georgskorset inom inskriftsbandet på h. sidan påminner mycket om medeltida gravmonument. Det förefaller troligt, att ristaren har sett något sådant och hämtat denna detalj därifrån.

Stenen med de mystiska tecknen har givetvis redan på 1600-talet tilldragit sig fornforskarnas uppmärksamhet. Bureus upptager bland »Literæ Ignotæ» (F a 6 s. 2) även »Skeptunenses å Härestad gård». Peringskiöld antecknar på träsnittet: »med fördolda Runer. NB. Edd. Sæm. Skepruner skall tu kunna». Han har gjort försök att komma inskriftens gåta på spåren. Han ser i S:t Georgskorset ett tecken för Tor, i hakkorset ett tecken för »Tyr seu Mars». Den sjätte teckenföljden, på h. sidan, tolkar han förslagsvis antingen **oþn tir ilgio** »Jovi Odino illis sanctis» eller **oþ ati uilgio** »Odd atti Vilgio». — J. Göransson erkänner med en suck sin oförmåga att tolka inskriften: »NB. Skep-Runor skal tu kunna, heter thet uti Edda: nu, Gudi lof! är denna kunnskap förlorad, derföre kan jag icke uttyda denna sten.» — Av ett visst intresse är det som P. Dijkman meddelar (i samband med Örby-stenen U 373): »Kommer mig före, at för de curieuse berätta, det nästa by til Örby är belägen en benämnd Herrestad, hwarest inpå en Skatte-gård står en wacker Runsten med swenska runor blandade ihop med andra tungomåls Alphabeth, hafwandes på sig vthuggen en wacker Skepz-Figur, med mast, mastkorg och flagga. Hwar hoos in på samma gård ligger en rund swarfwad och tälgder hwit gråsten ofwan jord, til halft annat pund, den de i förra tider, som sagan föres, hafwa vthi leek kastat sins emellan, som en ball. Och en slik sten-glob finnes vthi Spånga Sokn, Upland, på en backa i Lundby by, den jag för några åhr, då jag Häradzhöfdinga-Sysslan förwaltade, tillika med några andra goda wänner besåg.» Det vita stenklotet synes numera vara förkommet. Åtminstone vet ingen f. n. sig ha sett till detsamma.

371. Lövhämra, Skepptuna sn.

Pl. 37, 38.

Litteratur: B 26, L 518, D 2:153. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 93—98; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 22, Anteckningar (ATA); O. von Friesen i Namn och Bygd 18 (1930), s. 101 f.

Äldre avbildningar: P. Helgonius o. J. Hadorph, träsnitt (i Monumenta 3 och B 26); Peringskiöld, teckning (i Monumenta, trol. en kopia); Dybeck a. a.; Brate foto 1907 (ATA).

Runstenen står rest 15 m. ÖNÖ om landsvägen Skepptuna—Gådersta—Frösunda, 125 m. SÖ om norra infartsvägen till Lövhämra. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Lindhölm».

Enligt *Ransakningarna* skulle vid Lövhämra finnas två runstenar: »På Löfhammar Giärd en Runasteen på Rijtat sammaledes på gården een.» Det senare är troligen en felaktig uppgift. Peringskiöld känner endast till en runsten vid Lövhämra: »Ifrån Gådersta, där wij sex särskilte runeritade Minningzstoder aftagit hafva, wända wij wår reesa til Löfhämra gärdz-